

УДК 94(498)«1859/1866»

**ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА РУМУНСЬКОГО КНЯЗЯ
АЛЕКСАНДРУ ІОАННА КУЗИ**

О.М.Лебеденко

*доктор історичних наук, професор,
Ізмаїльський державний гуманітарний університет*

У статті проаналізовано зовнішньополітичний курс румунського князя А.І.Кузи, відносини Румунії з європейськими державами, Росією та Туреччиною, а також місце румунського питання в європейській дипломатії в середині XIX ст.

Ключові слова: *зовнішня політика, Об'єднані князівства Молдавія та Волощина, Румунія, європейська дипломатія.*

У середині XIX ст. активізувалася боротьба за самостійність балканських народів, що знаходилися під владою Османської імперії. В історії Румунії ця боротьба завершилася здобуттям незалежності в 1878 р. Важливим кроком до її незалежності стало обрання князем Дунайських князівств (Молдавії та Волощини) Александру Іоанна Кузу, політика якого була спрямована на розширення автономних прав румунської держави.

Дослідженню політики румунського князя А.І.Кузи присвячено праці радянських дослідників В.Виноградова [1; 2], Є.Чертана [3; 4] та В.Гросула [5]. У румунській історіографії діяльність А.І.Кузи висвітлюється в монографіях А.Ксенопола [6], Н.Йорги [7], І.Болована, І.Поп [8], Д.Беріндея [9]. Політику Росії щодо Румунії в середині XIX ст. вивчено американською дослідницею Б.Єславіч [10]. Дослідження політики румунського князя А.І.Кузи в оцінці російської періодичної преси здійснив В.Дроздов [11].

Автор статті дослідив основні вектори зовнішньої політики румунського князя А.І.Кузи, а також протиріччя, які виникали в європейській дипломатії з приводу румунського питання.

7 серпня 1858 р. європейські держави підписали Конвенцію стосовно устрою Дунайських князівств, згідно з якою вони отримали нову назву – Об'єднані князівства Молдавія та Волощина, залишаючись під сюзеренною владою Туреччини. В документі було визначено процес обрання молдавського та волоського господаря з осіб місцевого походження.

Вибори в Молдавії принесли повний успіх прихильникам об'єднання князівств. Із січня 1859 р. на засіданні Надзвичайних зборів князем було обрано А.І.Кузу. Він належав до стародавнього боярського роду, мав зв'язки з ліберальними поміщиками і буржуазією, був відомий як один із лідерів революції 1848 р. Особливою популярністю він користувався після відставки з посади начальника галацького повіту на знак протесту діям каймакама Вогорідеса після фальсифікації виборів у Молдавії. Крім того, А.І.Куза не належав до жодної партії та не виставляв своєї кандидатури в господарі, що давало надію політичним колам у майбутньому впливати на політику князя.

5 січня 1859 р. він був одногolosно обраний на молдавський престол. На секретному засіданні 24 січня вдалося досягти згоди про обрання А.І.Кузи князем Волощини.

Французький уряд підтримав його обрання князем Молдавії та Волощини, прагнучи зміцнити свої позиції в Об'єднаних князівствах. Подвійне обрання А.І.Кузи підтримала також Сардинія та Прусія. Франція

і Росія виступили з вимогою скликання конференції для розв'язання питання про статус князівств. Вона відкрилася в Парижі у квітні 1859 р., але була зірвана початком франко-австрійської війни.

Із самого початку правління А.І.Куза намагався проводити самостійну зовнішню політику, спрямовану на зближення з Францією. Це призвело до погіршення російсько-румунських відносин. Концентрація румунських військ під Плоештами під час франко-австрійської війни 1859 р. спричинила серйозний конфлікт у європейській політиці та викликала негативне ставлення Росії. Користуючись підтримкою Франції, румунський уряд допомагав Італії та угорським повстанцям у боротьбі проти Австрії.

Зміна в розстановці сил у Європі після поразки Австрії у франко-австрійській війні вплинула на позицію Туреччини в румунському питанні.

На Паризькій конференції, яка знову відкрилася 6 вересня 1859 р., було визнано обрання А.І.Кузи господарем Молдавії та Волощини. Наприкінці 1859 р. К.Негрі призначили єдиним представником князівств у Константинополі. Влітку 1860 р. А.І.Куза направив турецькому уряду меморандум, в якому вимагав злиття молдавського й волоцького урядів, створення єдиних Законодавчих зборів та розширення виборчого права [12, 157-167]. Однак Туреччина не задовольнила вимоги румунського князя.

У цей час значно погіршуються відносини Об'єднаних князівств з Росією через конфлікт у Південній Бессарабії. Наприкінці 1860 р. молдавський уряд оголосив про поширення військової повинності на болгарське населення краю, що суперечило рішеннями Паризького трактату 1856 р. Це викликало заворушення серед болгарських колоністів у м. Болград, яке було жорстоко придушено молдавськими військами. Розпочалася масова еміграція болгар до Російської імперії. Не бажаючи загострювати відносини з Росією, А.І.Куза пішов на поступки в цьому питанні. Болгарам, які залишилися на території Молдавського князівства, були повернені усі пільги.

Конфлікт румунського уряду з грецьким духовенством щодо монастирського майна ще більше загострив протиріччя між Росією та Об'єднаними князівствами. У 1859-1861 рр. уряди Молдавії та Волощини обмежили права грецьких монастирів. Європейські держави, у тому числі й Росія, направили румунському уряду колективну ноту протесту [3, 135].

Наслідком російсько-румунських політичних конфліктів став тимчасовий відхід Росії від політики, спрямованої на зміцнення румунської автономії. Лише наприкінці серпня 1861 р., після врегулювання болгарського питання та приходу до влади в князівствах консерваторів, російсько-румунські відносини покращилися.

22 листопада 1861 р. турецький уряд пішов на поступки та видав фірман, що проголошував адміністративне об'єднання Молдавії та Волощини, але лише на час правління А.І.Кузи. Уряд узяв курс на розширення автономії: була обмежена консульська юрисдикція, європейськими державами визнано право на укладення міжнародних угод, дипломатичне представництво, видання документів та паспортів з грифом «Об'єднані князівства», карбування монети, заснування національних орденів, вивішування національного прапора тощо [12, 328-330]. Міністерство закордонних справ проводило зустрічі лише з генеральними консулами держав у Бухаресті. З цього часу в усіх державних актах вказувалася нова назва – «Румунія», незважаючи на відмову її визнання Туреччиною.

На початку 60-х рр. XIX ст. Румунія долучилася до національно-визвольного руху слов'янських народів. Розпочалися консультації Румунії та Сербії про спільні дії проти Порти. У 1862 р. Румунія продемонструвала свою готовність вести відкриту збройну війну в союзі із слов'янськими країнами: по-перше, румунський уряд просунув до Дунаю свої війська, щоб відволікти на себе турецьку армію, яка готувалася для нападу на Сербію; по-друге, незважаючи на протести Туреччини, Англії та Австрії, пропустив через свою територію транспорт із сербською зброєю, що була куплена в Росії.

Небажання Франції змінити умови Паризького трактату, російсько-французькі протиріччя на Близькому Сході та Апеннінському півострові, прагнення Наполеона III втрутитися в польський конфлікт призвели до різкого загострення відносин між Росією та Францією. У такій обстановці румунський князь узяв курс на зближення з Францією. Це пояснювалося низкою причин: по-перше, розвитком економічних зв'язків Румунії із західними державами, передусім Францією; по-друге, зростанням політичного впливу Франції на Румунію, яка, на думку румунського уряду, забезпечила б збереження автономії румунської держави; по-третє, неоднозначною політикою Росії щодо Румунії, що підтримувала опозиційну консервативну партію та прагнула повернути територію Південної Бессарабії.

Погіршенню відносин між Росією та Румунією сприяло польське повстання 1863 р. Репресії царського уряду проти повстанців викликали еміграцію його учасників, у тому числі до Румунії. В Яссах було створено Комітет допомоги повсталим полякам, румунські газети збирали кошти для допомоги польським повстанцям. Сподіваючись, що Франція підтримає поляків, уряд Румунії спочатку не чинив опір діям польських емігрантів. Разом з тим, побоюючись протестів російського та австрійського урядів, а також знаючи про зв'язки поляків з місцевою опозицією, румунський кабінет не допускав збільшення кількості польських емігрантів, зокрема лівого крила польських революціонерів. Російський уряд був незадоволений політикою Румунії в польському питанні. Влітку та восени 1863 р. російський посол у Константинополі, консули у Бухаресті, Яссах, Галаці повідомляли російському уряду про збільшення чисельності польських емігрантів та про перевезення великої партії зброї через територію Румунії [5, 125].

Продовження Румунією політики обмеження прав грецьких монастирів загострювало російсько-румунські протиріччя. 14 квітня 1863 р. у Константинополі відбулася конференція послів держав з метою розв'язання монастирського питання. Конференція закінчилася безуспішно внаслідок підтримки Францією та Сардинією дій А.І.Кузи. У грудні 1863 р. кабінет М.Когелнічану висунув законопроект про секуляризацію монастирських земель. Царські дипломати направили всім державам протести, оцінюючи дії румунського уряду як неправомірні. Аналогічні вимоги висувалися Англією, Австрією та Туреччиною. 3 січня 1864 р. генеральні консули Росії, Австрії, Англії та Пруссії також направили румунському господарю ноти протесту. 9 травня 1864 р. у Константинополі відкрилася нова конференція європейських держав для обговорення монастирського питання. В результаті чого було прийнято рішення про створення комісії для визначення суми відшкодування за землі грецьких монастирів та створення спеціальної каси, яка повинна була оплатити цю суму [4, 77].

Намагаючись применшити владу опозиційної консервативної партії, А.І.Куза 30 липня 1863 р. подав румунському представнику в Константинополі К.Негрі проект нової конституції. Цей проект передбачав значне розширення виборчого права, створення нових державних установ – Сенату та Державної Ради, члени якої призначалися б князем. Проект конституції викликав незадоволення європейських держав. Незважаючи на це, 2 травня 1864 р. А.І.Куза здійснив державний переворот. Франція повністю підтримала його дії, але Англія, Австрія та Росія виступили проти нової Конституції та виборчого закону. Австрійський посол у Константинополі Прокеш висловлювався за окупацію Румунії Туреччиною. Позиція Англії була неоднозначною: з одного боку, державний переворот сприяв посиленню автономії Румунії та був кроком на шляху до її незалежності, проти чого завжди виступали англійські дипломати; з іншого боку, Англія побоювалася погіршувати відносини з Францією. Тому англійський посол Булвер лавірував у цьому питанні та намагався вирішити конфлікт за допомогою Австрії. Виступи російського уряду проти державного перевороту й уведення змін до румунської конституції пояснювалися передусім, погіршенням російсько-румунських відносин унаслідок польського конфлікту та секуляризації церковного землеволодіння грецьких

монастирів. Однак розуміючи, що Румунія була важливим засобом послаблення турецького впливу на Балканах, російський посол М.Новіков не підтримав пропозицію Австрії.

У червні 1864 А.І.Куза прибув до Константинополя з метою довести державам, що населення країни підтримувало державний переворот. 16 червня 1864 р. було підписано Додатковий акт до Конвенції 7 серпня 1858 р., який затверджував політичний статус Румунії, проголошений князем, з певними змінами [11, 89]. Це був перший міжнародний акт про політичний статус румунської держави, укладений за її участю. Він проголошував повну внутрішню автономію Румунії.

Після укладення Додаткового акту до Конвенції 7 серпня 1858 р. позиція Росії щодо державного перевороту змінилася. У серпні 1864 р., прагнучи заручитися підтримкою російських дипломатів, з візитом до новоросійського генерал-губернатора в Одесу прибув міністр оборони Румунії генерал І.Флореску. Після російсько-румунських переговорів в урядовому віснику Румунії «Monitoral oficial» було опубліковано циркуляр до префектів з наказом вислати з країни польських емігрантів [4, 84].

У 1865 р. у князівствах сформувалася опозиція проти А.І.Кузи, що складалася з консерваторів та лібералів. 3 серпня 1865 р. у Бухаресті розпочалося повстання з метою усунення князя від влади. Одночасно посилювалися протиріччя між Румунією, з одного боку, та європейськими державами й Туреччиною - з іншого. У вересні 1865 р. турецький візир Фуад-паша відправив А.І.Кузі листа, в якому вимагав наведення порядку в князівствах та задоволення законних вимог румунського народу. В свою чергу румунський князь у різкій формі відповів турецькому уряду, що втручання Порти у внутрішні справи Румунії не припустиме. Це призвело до погіршення відносин не лише з Туреччиною, але й з Англією та Францією. Англійський уряд засудив політику А.І.Кузи, у французьких правлячих колах зростала прихильність до опозиціонерів. Уряд Франції запропонував румунському господарю прийняти заходи для покращення внутрішнього становища країни. У ніч з 10 на 11 лютого 1866 р. опозиціонери організували державний переворот, проникнувши в палац з вимогою, щоб князь А.І.Куза відрікся від влади. Господар був вимушений підписати акт про зречення.

Отже, політика А.І.Кузи мала на меті збільшення самостійності у вирішенні внутрішніх і зовнішніх справ. Дотримання профранцузької орієнтації в зовнішньополітичному курсі Румунії призвело до погіршення російсько-румунських відносин. Обмеження прав болгарських колоністів південної Бессарабії, підтримка польських емігрантів та секуляризація монастирських володінь грецького духовенства спричинили конфлікт між Росією та Румунією, в результаті чого російський уряд відмовився від політики зміцнення румунської автономії. Водночас А.І.Куза намагався посилити вплив князівств на Балканах, підтримуючи боротьбу слов'янських народів проти Османської імперії.

1. Виноградов В. Н. Россия и объединение румынских княжеств / В. Н. Виноградов. – М. : Изд-во Акад. наук СССР, 1961. – 331 с.
2. Виноградов В. Н. Первый князь Румынии Александру Ион Куза, история взлета и падения / В. Н. Виноградов // Новая и новейшая история. – 2005. – №3. – С. 110-126.
3. Чертан Е. Е. Русско-румынские отношения в 1859-1863 гг. / Е. Е. Чертан. – Кишинев : Карта молдовеняскэ, 1963. – 232 с.
4. Чертан Е. Е. Великие державы и формирование румынского независимого государства / Е. Е. Чертан. – Кишинев : Штиинца, 1980. – 283 с.
5. Гросул В. Я. Россия и формирование Румынского независимого государства / В. Я. Гросул, Е. Е. Чертан. – М. : Наука, 1969. – 267 с.
6. Xenopol A. D. Domnia lui Cuza-Voda / A. D. Xenopol. – Vol. I-II. – Iași : Tipografia

editore «Dacia», 1903.

7. Iorga N. Histoire des relations Russo-Roumains / N. Iorga. – Iași : Edition du journal «Neamul Romanesc», 1917. – 367, [1] p.

8. История Румынии / И. Болован, И.-А. Поп (координаторы) и др.; [пер. с рум.]. – М. : Издательство «Весь мир», 2005. – 680 с.

9. Istoria romanilor. – Vol VII. Tom I. Constituirea Romaniei moderne (1821–1978) / [coord. Dan Berindei]. – Bucuresti : Editura Enciclopedica, 2003. – 905 p.

10. Jelavich B. Russia and the Formation Romanian National State 1821–1878 / Barbara Jelavich. – Cambridge : Cambridge University Press, 2005. – 376 p.

11. Дроздов В. В. Російська періодика про розвиток подій у Румунії в 50-х – 60-х рр. XIX ст. / В. В. Дроздов // Історична панорама. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2009. – Вип. 8. – С. 84-97.

12. Documente privind domnia lui Alexandru Ioan Cuza. – Vol. I: 1859 – 1861 / [intor. D. Berindei et al]. – București : Editura Academiei republicii Socialiste Romania, 1989. – XLV, 346 p.

Лебеденко А. М. Внешняя политика румынского князя Александру Иоанна Кузы.

В статье проанализированы внешнеполитический курс румынского князя А.И.Кузы, отношения Румынии с европейскими государствами, Россией и Турцией, а также место румынского вопроса в европейской дипломатии в середине XIX в.

Ключевые слова: *внешняя политика, Объединенные княжества Молдавия и Валахия, Румыния, европейская дипломатия.*

Lebedenko O. M. The foreign policy of the Romanian Prince Alexandru Ioan Cuza.

The foreign policy of Romanian prince A.I.Cuza Romania's relations with European countries, Russia and Turkey,arTa^wtrTTptSce of Romanian question in the European diplomacy in the middle of the XIX-th century were analyzed in the article.

Key words: *foreign policy, United principalities Moldavia and Wallachia, Romania, European diplomacy.*